



EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání



Metodické listy CLIL vznikly v rámci projektu IKAP II Středočeského kraje
KA2 – Rozvoj gramotností – Cizojazyčná gramotnost.

Středočeský kraj

Implementace Krajského akčního plánu II Středočeského kraje
Registrační číslo projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_078/0017862

AUTOŘI:

PhDr. Petra Vallin, Ph.D.

Mgr. Veronika Kubičková – koordinátor cílové skupiny

Mgr. Linda Borská Richterová – odborný garant projektu



Vzdělávací institut Středočeského kraje – zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků

METODICKÉ LISTY CLIL

Co je to CLIL

Content and Language Integrated Learning (CLIL) je přístupem ve vzdělávání, v rámci kterého je vyučován obsah neязыkového předmětu a současně jsou rozvíjeny kompetence v cizím, případně druhém jazyce. Je tedy typický pro svou dualitu cílů, čímž se odlišuje od běžných hodin vyučovaných v mateřském jazyce žáků, ale také od hodin cizích jazyků jako takových.

V odborných publikacích se často uvádí, že se jedná o pojem nový a starý zároveň. Podobné postupy ve výuce, kde je prostřednictvím cizího jazyka vyučován jiný předmět, bychom našly jako běžnou praxi v Evropě už v antickém Římě, kdy bylo běžné vzdělávat děti v řečtině, která jim otevírala nové příležitosti (Coyle, Hood, Marsh, 2010), později pak například ve středověku, kde byla ve většině institucí hlavním vyučovacím jazykem latina, tedy jazyk nemateřský (Dalton-Puffer, 2007). Samotný akronym CLIL je však skutečně pojmem posledních třech dekad (poprvé byl použit v roce 1994 ve Finsku na univerzitě v Jyväskylä) a nové je v rámci něj především to, že se v Evropě prosazuje do států financovaného vzdělávání a že se snaží nejenom o zlepšení dovedností v cizím jazyce, ale i rozšíření inovativních metod a forem práce, které jsou v souladu s cíli současného vzdělávání.

Důvod, proč se CLIL v Evropě rychle prosazuje a do jeho rozvoje směřuje celá řada evropských dotací, je snaha o zlepšení jazykových kompetencí občanů Evropské unie a dostání ambiciózního cíle, že by každý měl ovládat svůj mateřský jazyk a dva jazyky cizí (European Commission, 1995). To bezprostředně souvisí s hledáním a rozvojem nových přístupů ve výuce cizích jazyků, která je stále nahlížena jako neuspokojivá. Současně se vychází z toho, že některé předměty zařazené běžně do rámcových programů obsahují témata, která je smysluplné vyučovat právě v jazyce cizím. Důvodem může být kulturní aspekt, tedy spojitost tématu s cizí zemí (často dějepis a zeměpis), a tedy i lepší dostupnost cizojazyčných materiálů týkajících se probíraného tématu.

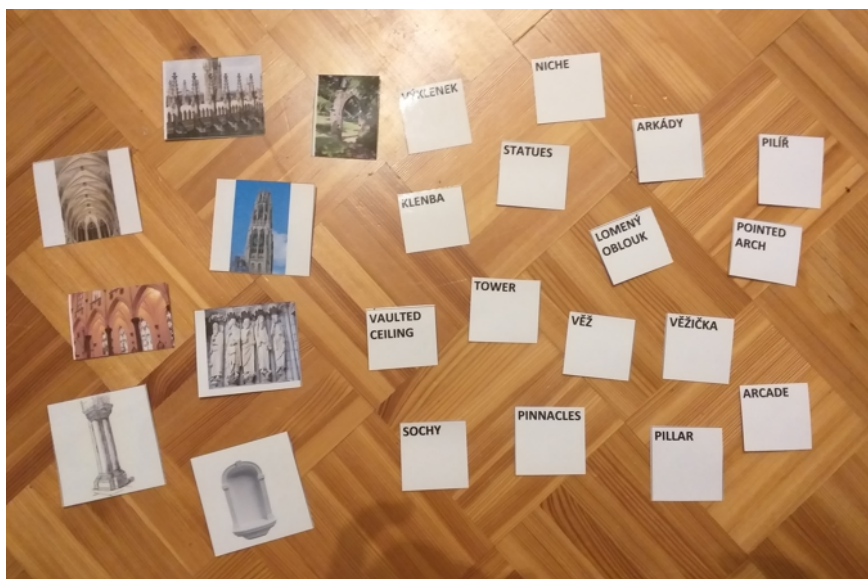
CLIL je tedy typem výuky, jejíž cílem je osvojování si znalostí neязыkového předmětu a současně dovedností v cizím jazyce, přičemž integrování obsahu a jazyka vyžaduje z didaktického hlediska uplatňování specifických strategií a metod výuky. A právě strategiím vhodným pro výuku CLIL se věnujeme v této metodice.

Osm strategií pro výuku CLIL zvyšující zapojení žáka

1. VIZUALIZACE











Výzkum říká, že celá polovina žáků patří z hlediska učebních stylů mezi vizuální typy. Je tedy zcela zásadní, aby hodina CLIL obsahovala zejména vizuální podněty. Tato podpora nemusí mít jen podobu obrázků, ale také grafů, diagramů, fotografií, myšlenkových map, časových os, videí, nejrůznějších tabulek, grafických organizérů či obrázkových instrukcí.

Základním pravidlem je nabízet žákům **ilustrace, obrázky či fotografie** všude tam, kde je to možné. Mluvený projev učitele v hodinách CLIL může být pro žáky obtížný na porozumění a může tak rychle vést k frustraci žáků a ztrátě pozornosti. Proto je nutné hledat možnosti, jak zvýšit pravděpodobnost, že žák porozumí a bude se činnosti v hodině CLIL aktivně účastnit. Vizuální opora zajistí jednak to, že žák porozumí, o čem se mluví, a jednak přispěje k zapamatování si slovní zásoby (žák dostává podnět ze dvou, nebo dokonce tří zdrojů – slyší ho, čte jeho písemnou podobu a současně ho vidí na obrázku). Uvádíme zde příklad kartiček s klíčovými slovy k tématu gotická architektura (viz Obr. 1), které kromě obrázku a anglického výrazu, nabízí ještě český překlad.



Obr. 1: Kartičky s obrázky a klíčovými slovy v ČJ a AJ na téma Gothic Architecture.

Podobnou oporu je dnes již možné vytvořit za několik málo minut v aplikacích jako je Quizlet či Wordwall, kterým se budeme věnovat v osmé kapitole (viz Obr. 2).

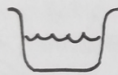
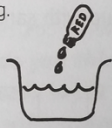
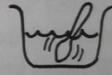


	NERVOUS ✓	Regulation of vital body functions, sensation and body movements
	URINARY ✓	Filtration of blood and eliminating unnecessary waste by producing and excreting urine
	MUSCULAR ✓	It is responsible for movement and composed of specialized cells called muscle fibers
	RESPIRATORY ✓	Exchange of oxygen and carbon-dioxide between the body and air
	DIGESTIVE ✓	Mechanical and chemical degradation of food with purpose of absorbing into the body and using as energy.
	ENDOCRINE ✓	Production of hormones in order to regulate a wide variety of bodily functions (e.g. menstrual cycle, sugar levels, etc)
	SKELETAL ✓	It is body's central framework. It consists of bones and connective tissue, including cartilage and tendons, It protects other organs.
	LYMPHATIC ✓	Defense against disease, immunity.
	CARDIOVASCULAR ✓	Transportation of oxygen, nutrients and hormones throughout the body and elimination of cellular metabolic waste
	REPRODUCTIVE ✓	Production of reproductive cells (sperm, ova) and contribution towards the reproduction process.

Obr. 2: Set karet s klíčovými slovy a jejich popisy v aplikaci Wordwall na téma *Human Body System*.

Dále můžeme podpořit porozumění žáků skrze různé **ikonky**, tedy vizuální signály, které žákům naznačí, jaký typ cvičení bude následovat (např. poslech, psaní, diskuze, online hra na procvičení slovíček, apod.). Není tedy pak vždy nutné vše vysvětlovat nebo instrukce překládat do českého jazyka, neboť žák porozumí skrze ikonku nebo symbol, pod kterým si automaticky vybaví, o kterou činnost se bude jednat.

Do velké kapitoly vizualizace patří také nonverbální komunikace učitele, tedy **gesta a mimika**. To se týká dávání rychlé zpětné vazby, ale třeba i zadávání instrukcí. Tzv. „**modelled talk**“ znamená, že učitel při zadávání instrukcí vše naznačuje pohybem. Např. když říká: „*Take a pair of scissors, a gluestick, and green paper.*“, tak současně vše bere do ruky a tím modeluje, co se má dít. Zvážit můžeme i obrázkové instrukce (viz Obr. 3), které jsou náročnější na přípravu, žákům ale velmi usnadňují porozumění jak v případě individuální, tak i skupinové práce.

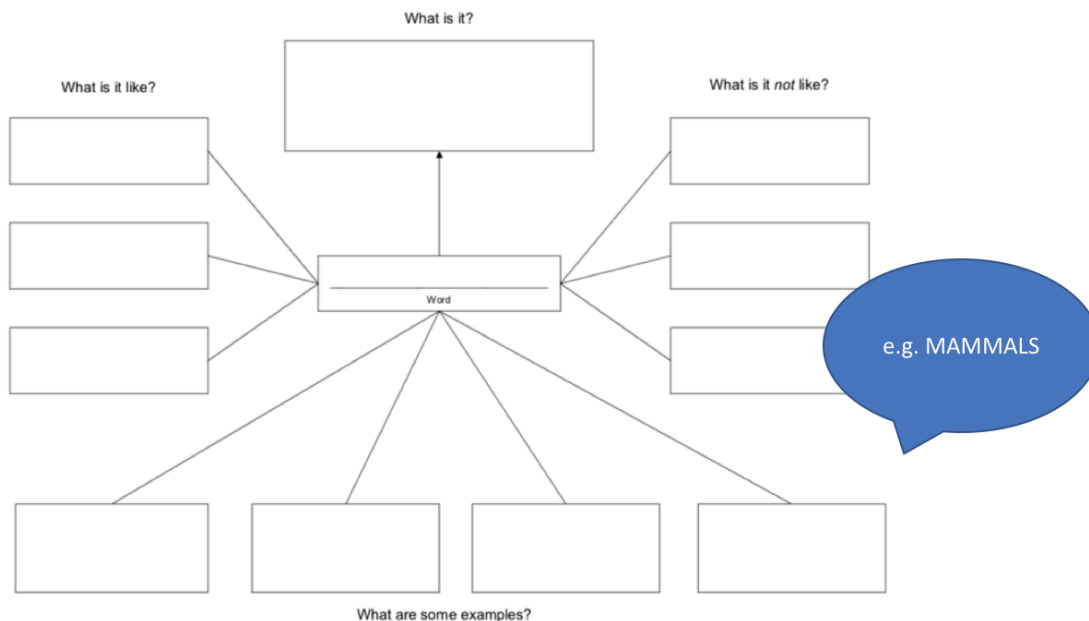
WHAT TO DO

1. Half fill a container with water. 	2. Add some drops of (food or flower) colouring. 	3. Stir well. 
4. Cut three stalks of celery and stand them in the coloured water (you can do this experiment with a flower too: a white carnation). 	5. Leave the celery in the water all day. Check it every hour. 	6. What happened? The stem has carried the water to the leaves. How many hours did it take?

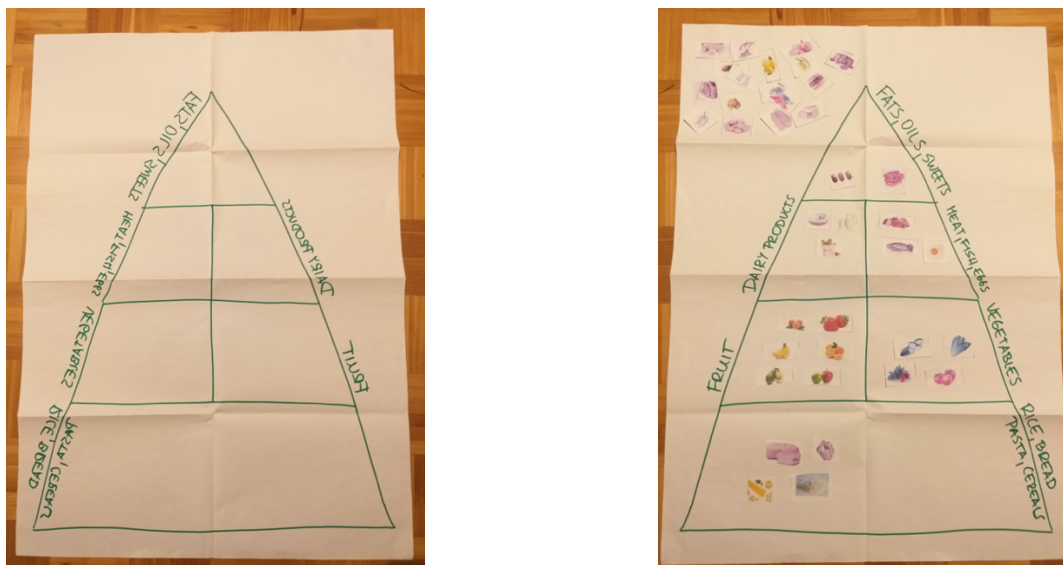
The pictures can be photocopied, enlarged, and used to record the steps of the experiment.

Obr. 3: Příklad obrázkových instrukcí (Calabrese, I., Rampone, S., 2011).

Velkou podkapitolou vizualizace jsou pak **grafické organizéry**, mezi které patří myšlenkové mapy, tabulky či diagramy (viz Obr. 4 a 5).



Obr. 4: Grafický organizér – tzv. „Word map“.



Obr. 5: Grafický organizér na téma *Food pyramid*.

Tabulka níže napomáhá porozumění trochu jinak (viz Obr. 6): jsou v ní zaznamenány odhady odpovědí na otázky, tak jak je ústně prezentovali jednotlivé skupiny žáků. Odhady jsou ukázány v kontextu správných odpovědí, které jsou zapsány v pravém sloupci. Žáci, kteří neporozuměli během samotného sdílení odpovědí, si tak snadno mohou v tabulce dohledat, kdo co odpovídal a jak dalece se přiblížil správné odpovědi.

QUESTION	MARTINA, ZUZANA, ...	KLÁRA, KRISTÝNA, RADKA, DOMINIKA	JITKA, LOLA, SILVIE	MARKÉTA, MONIKA, PAVLA	CORRECT ANSWER
1. How fast can an ostrich run?	60 km/h	40-50km/h	50km/h	70 KM/H	70km/h
2. How long can an elephant's trunk be?	2 m	2m	1.8m	1.7m	2,5m
3. How many degrees can the hippo open its mouth?	120	180	180	140	150
4. How tall can a male giraffe be?	5m	5-6m	4-5m	5.5m	6m
5. How long does a giraffe sleep every day?	4h	2h	4h	12h	0-4h
6. How fast can a black mamba go?	20km/h	30km/h	20km/h	50km/h	24km/h

Obr. 6: Tabulka odpovědí na téma *African animals*.

Zejména u mladších dětí je pak nutné opírat se hojně o **reálné předměty**, níže na obrázku vidíme rozdělení předmětů do dvou skupin podle toho, zdali jsou magnetické či nikoli (Obr. 7).



Obr. 7: Práce s reálnými předměty na téma *Magnetism*.

Také v prostředí třídy by mělo být na první pohled zřejmé, že se jedná o třídu, kde se vyučuje metodou CLIL. Nábytek i pomůcky by měly být označeny **štítky s anglickým názvem** (např. *white board, computer, keyboard, plant, flower pot, window, door, chair, carpet, bookshelf, map of Europe, chalks, sink, tap, mirror, paints, ruler, crayons, apod.*).

Dále můžeme do třídy umístit **plakát s frázemi, které žáci nejčastěji potřebují**, např.: *Can I go to the toilet? I am sorry. I left my homework at home. I have not finished, yet. I don't understand. Can you repeat it? I don't know. Can I have...? I would like to say that...* Žáci mají v hodině obvykle tendenci říkat tyto sdělení či potřeby česky. V takové chvíli je stačí pohotově odkázat na tento plakát a vyzvat je k použití angličtiny. Má to velký význam, neboť se tyto fráze v hodinách neustále opakují, a tudíž se násobí příležitost si podobné věty zapamatovat. Další výhodou je, že v sobě obsahují leckdy i komplikované gramatické struktury, se kterými se žák má možnost seznámit nejprve v autentické situaci a v kontextu určité aktivity, až poté (mnohdy o mnoho měsíců či let později) se pak danou gramatiku učí. Struktura mu pak už nepřipadá tolik komplikovaná, neboť ji zná tzv. „z praxe“.

2. MANIPULACE

Další důležitou strategií je pak manipulace, respektive vymýšlení takových příležitostí, kdy žáci nemusí jen poslouchat a dívat se, ale na učivo si můžou takzvaně sáhnout. Tyto příležitosti se nám otevírají v předmětech jako je pracovní vyučování, výtvarná nebo tělesná výchova. Zejména pracovní vyučování nabízí přirozené situace, kdy používáme pomůcky, které můžeme anglicky pojmenovat a současně je vzít do ruky. V případě, že si je jdou žáci vyzvednout k nám, můžeme je motivovat k použití fráze: „*Can I have...?*“ nebo „*I would like...*“. Pracovní vyučování a činnosti jako je vaření, šití nebo práce na zahradě jsou také velmi dobrou příležitostí k procvičení pasivního porozumění sloves v rozkazovacím způsobu. Tělesná výchova zase nabízí mnoho možností pro představení a procvičení frázových sloves. Ve všech výše uvedených příkladech je uplatňován přístup „*learning by doing*“, který spočívá v tom, že se žák učí skrze přímý kontakt či manipulaci s daným materiálem a pomůckami, případně skrze pohyb, nebo akci.

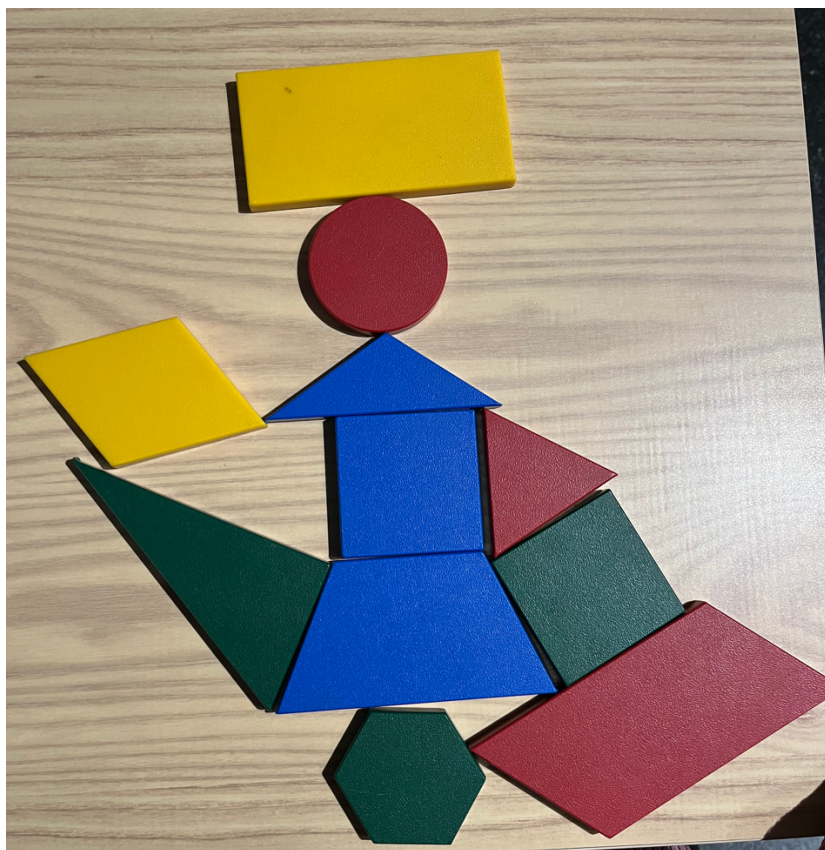
Celou řadu příležitostí k manipulaci s pomůckami či materiálem nabízí také přírodopis, fyzika nebo chemie, zejména v rámci laboratorních prací, kdy žáci formulují hypotézy a provádí experimenty. Tyto předměty nabízí také mnoho příležitostí k vizualizaci. Níže můžeme vidět práci žákyně osmé třídy, která vytvořila model buňky. Ten pak v hodině CLIL využila při popisu částí buňky a jejich funkcí (viz. Obr. 8).



Obr. 8: Práce žákyně osmé třídy na téma *Cells*.

Vhodné příležitosti k využití cizího jazyka se nabízí také v případě, že máme možnost část výuky realizovat venku, neboť i tam se můžeme opřít o reálné prostředí a to, co vidíme kolem nás včetně nejrůznějších přírodních materiálů a jevů.

Ideální pak je, když se nám podaří v rámci těchto aktivit motivovat žáky k použití cizího jazyka. Jako příklad zde uvádíme úkol z geometrie, v rámci kterého pracovali žáci ve dvojicích. Nejprve jeden žák složil obrázek z tvarů, tak aby ho jeho spolužák neviděl. Pak popisoval, který tvar kam umístil a spolužák se podle jeho instrukcí snažil tvary umístit stejně (viz Obr. 9). Nakonec si obrázky porovnali a zjistili, kde případně udělali chybu. Podobně se dá pracovat s různými stavebnicemi (duplo, lego, kostky pro krychlové stavby, apod.).



Obr. 9: Obrázek z geometrických tvarů, který si žáci vzájemně popisovali v AJ.

3. POHYB

Pohyb neboli „zvednutí žáků z lavice“ je v CLILu klíčový, neboť přispívá k prodloužení pozornosti. Tu žáci v CLILu mohou velmi rychle ztrácet zejména z důvodu dvojnásobné náročnosti CLILových hodin (žák se učí o tématu z neязыkového předmětu a současně si osvojuje cizí jazyk).

V závislosti na věku je tak nutné vybírat aktivity, které žákům umožní se během výuky alespoň jednou za hodinu hýbat. U mladších dětí je vhodné využívat přístup TPR (total physical response), kdy ke každému slovíčku přísluší nějaký pohyb. Ve chvíli, kdy učitel anglické slovo říká, žák reaguje předem domluveným a osvojeným pohybem (např. „*It is snowing*“ odpovídá pohybem, kterým naznačujeme padající sněh). Stejnou strategii využívá i metodika Jolly Phonics, která žáky mladšího školního věku učí anglické fonémy. Každý foném má svůj daný pohyb (tzv. action). Např. na „æ“ žáci předvádí mravence (anglicky ANT), který jim běží po ruce.

Pohyb lze také zapojit do opakování slovní zásoby, například metodou popcorn. Žáci sedí (ideálně v kroužku, aby na sebe viděli), učitel zvolá název slovní rodiny, např. *Animals* (nebo

jakékoli jiné téma z předešlých hodin). Žáci říkají jedno slovo podřazené (např. *dog, cat, fish, tiger...*) a u toho vždy vstanou a opět si sednou. Slova se nesmí opakovat a nesmí nikdy mluvit dva žáci najednou.

Pohybové aktivity lze také realizovat s míčkem, který pošleme po kruhu. Slovo vždy říká ten, kdo drží míček. Dále můžeme na chodbu umístit obrázky se slovní zásobou, zvoláme vždy jedno slovo a žáci pro něj běží na chodbu. Chodba nám také může posloužit pro běhací diktát. Na karty napíšeme důležité body z hodiny (na jedné kartě je vždy jedna věta) a karty očíslováme. Žáci pracují ve dvojicích. Jeden z nich vždy vyběhne na chodbu, přečte si větu na kartě, snaží se ji zapamatovat, přiběhne zpět do třídy ke svému spolužákovi a větu mu anglicky nadiktuje. Ten ji zapíše na papír. Poté se vystřídají, dokud nemají seznam všech vět. V následné fázi žáci s větami pracují, například je seřadí, vyberou jen ty, které se týkají příslušného tématu, rozdělí je na pravdivé a nepravdivé apod.

Pohyb lze také realizovat díky zařazení postupů dramatické výchovy. Žáci mohou předvádět slovíčka i celé věty pantomimou.

Další možnosti k pohybu nabízí pak brainstorming nebo diskuze na začátku hodiny CLIL. Vhodnou metodou je například „4 corners“. Do každého rohu třídy vylepíme papír A3 s jedním podtématem (např. u tématu *Religion* by to mohlo být: *Christianity, Buddhism, Judaism, Islam*). Žáci korzují po třídě a na každý plakát zapisují klíčová slova nebo slovní spojení, která je k tématu napadají. Jinou metodou umožňující dětem pohyb je tzv. „Walk and talk“. Žáci korzují po třídě, na zvuk triangu se zastavují, spojují se do dvojice se žákem, který stojí nejbližší, a diskutují nebo si vyměňují pohledy na zadané téma (např. *What do you know about the European Union?*)

4. HRY

Hra jako metoda výuky je pro CLIL vhodná ze dvou důvodů. Umožňuje nenápadné opakování stejné slovní zásoby a frází skrze motivační aktivity a také otevírá příležitosti pro vzájemnou interakci mezi dětmi a procvičení mluveného projevu v daném cizím jazyce.

Mezi nejčastěji používané hry na zapamatování slovní zásoby patří například Kimova hra, kdy ukážeme žákům sadu 4-10 karet s klíčovou slovní zásobou a pak je postupně odebíráme. Vždy se ptáme *What is missing?* a žáci se snaží si vzpomenout. Lze také dát žákům čas na zapamatování (například jednu minutu) a pak zakrýt všechny karty najednou. Žáci se snaží každý sám zapsat, co si pamatuje, poté si vzájemně doplní ve dvojici a zkontrolují s celou třídou.

Můžeme také zvážit různé hry se slovy jako jsou přesmyčky nebo křížovky, do kterých schováme klíčová slova z tématu, které se chystáme probírat.

Motivační jsou dále hry založené na principu hádání. Ty se hodí zejména na začátek hodiny, kdy s žáky společně objevujeme téma, kterému se budeme věnovat. Nabídneme například 6 různých klíčových slov z tématu, žáci ve dvojicích hádají, poté sdílí své nápady s celou třídou. Podobně můžeme pracovat i s reálnými předměty nebo pomůckami, případně s obrázky. Opět vybereme například pět obrázků, které promítneme na projektoru, necháme je žáky

pojmenovat a poté hádat, o jakém tématu se budeme dnes učit. Obrázek můžeme i postupně kreslit na tabuli, což zvyšuje pozornost a zapojení zejména u žáků mladšího školního věku.

Naopak na konci hodiny je možné zvážit zařazení různých online kvízů nebo práci v jiných aplikacích, které jsou dostupné pro učitele. Těm se budeme konkrétněji věnovat v sedmé kapitole.

Velký potenciál mají hry deskové a karetní, protože velmi často vyžadují komunikaci v daném jazyce. Takovým příkladem je třeba kvarteto na téma různých zvířat a prostředí, ve kterých žijí. Cílem je získat co nejvíce kvartet skrze vzájemné doptávání. Výhodou je, že žáci stále dokola používají stále stejnou gramatickou strukturu, kam jen doplňují konkrétní zvíře a skupinu, např.: „*Do you have a frog from the group of amphibians?*“ To má pozitivní vliv na osvojení si dané gramatické struktury a její uložení do dlouhodobé paměti.

Velkou kapitolou jsou pak hry pohybové, které jsme už částečně zmínili v předchozí kapitole. Skrze pohybové hry můžeme procvičit látku na konci hodiny. Můžeme například využít jednoduchou techniku „Pravda a lež“. Učitel připraví dopředu různá tvrzení vztahující se k probrané látce. Část z nich je pravdivá a část z nich nikoli. Postupně tvrzení čte. Pokud je daná věta pravdivá, tak žáci vyskočí, pokud není pravdivá, tak si sedají do dřepu.

Hry mají velký vliv na motivaci a zapojení žáků. V závěru je však dobré upozornit, že není vhodné zařazovat často hry na body a podporovat tak soutěžení mezi žáky. Pokud už soutěžíme, pak je lepší hrát ve skupinách, tak abychom nevystavovali stále stejné jednotlivce buď prohrám, nebo naopak výhrám.

5. KOOPERACE

Kooperace je pátou důležitou strategií v rámci výuky CLIL a to ze dvou důvodů. První je ten, že pokud žáci plní úkol ve dvou, tak je větší šance, že si zadání společně přeloží, porozumí úkolu a vytvoří požadovaný výstup. Druhou výhodou je pak to, že ve dvojicích a skupinách dostávají žáci příležitost si intenzivněji procvičit cizí jazyk, zejména dovednost mluvení. Ve chvíli, kdy učitel pracuje s celou třídou, tak k procvičení mluveného projevu dochází v rámci hodiny naprosto minimálně. Nejen z tohoto důvodu se vyplatí investovat čas a energii do kooperativních činností.

Spolupráci můžeme využít v různých částech hodiny. Například ve chvíli, kdy zadáváme instrukce v angličtině, tak je dobré žáky vyzvat, aby si ve dvojicích sdíleli, jak instrukcím porozuměli, co je cílem, jaké kroky úkol má a co je třeba udělat jako první. Toto společné sdílení porozumění může probíhat anglicky, ale česky. Vytvoříme tím tak bezpečné prostředí, ve kterém bude každý žák vědět, co má dělat, a současně podpoříme spolupráci mezi žáky, alespoň na té minimální úrovni.

V hlavní části hodiny pak můžeme žákům zadat společnou práci na plakátu k nějakému tématu, vytvoření PowerPointové prezentace, nebo třeba natočení videa, ve kterém prokáží porozumění dané látce a současně v něm budou používat cizí jazyk. U těchto typů výstupů se velmi často stává, že žáci při samotné tvorbě komunikují ve skupinách v mateřském jazyce. Je nutné brát to jako přirozenou reakci, neboť je to pro ně rychlejší a srozumitelnější. Není

potřeba na komunikaci v cizím jazyce při skupinové práci nijak tlačit, zejména pokud je CLIL pro žáky novou zkušeností. Závazné však je, že daný výstup (plakát, prezentace, video...) v angličtině být musí. Pokud už žáci mají dlouhodobou zkušenost s CLILEm, pak můžeme jejich komunikaci v cizím jazyce podpořit různými startéry – začátky vět, o které se mohou opřít. Je také možné dávat jim výzvy, které budou časově omezené (např. *Mluvte následujících 7 minut jen anglicky, poté můžete přejít zpět do češtiny.*).

Další strategií, jak žáky motivovat k použití cizího jazyka ve skupinách, je pak nabídnutí checklistů povinné slovní zásoby nebo povinných frází, které musí během komunikace nad úkolem použít. Tato strategie umožní jednak opřít se o strukturu nebo konkrétní slovní zásobu, a současně může být jednou z dalších cest, jak žáky motivovat k činnosti skrze odškrtávání frází nebo slov, které už použili.

V následujících odstavcích nabízíme několik příkladů kooperativních činností, které se hodí do hodin CLIL. První z nich je metoda „Think-group-share“, která má 3 fáze. V první fázi si žáci na papír individuálně zapisují, co už k danému tématu vědí (například 3-5 slov, faktů, poznámek, nebo například definici). Ve druhé fázi se spojují do skupin, své nápady si porovnávají a seznamy si doplňují o nápady spolužáků. Ve třetí fázi jeden ze skupiny prezentuje několik bodů, na kterých se skupina shodla celé třídě, a učitel je zapisuje na tabuli.

Druhou osvědčenou metodou pro hodiny CLIL je skládankové učení (anglicky *Jigsaw reading*). V tomto případě je nutné připravit čtyři různé texty a okopírovat je tak, aby každý žák dostal jeden z nich. Ve třídě pak rozdáme každému žákovi jeden text. V první fázi se setkávají žáci se stejným textem, tyto skupiny se stávají experty na dané podtéma, společně si text čtou, překládají, vzájemně se ujišťují o porozumění. Do pracovního listu si vypíší, co bylo v textu podstatného. Cílem je, aby se žáci shodli na tom, co je důležité, a aby si každý do svého pracovního listu napsal stejnou sadu poznámek. Ve druhé fázi se třída rozděluje do nových skupin (většinou podle barevné tečky na kraji papíru). V těchto nových skupinách se setkávají čtyři experti na různá témata, postupně prezentují v angličtině své části a ostatní členové si zapisují důležité body do svých pracovních listů. Díky tomu má na konci každý žák výpisky ze všech čtyřech oblastí. Počet témat a skupin musíme samozřejmě přizpůsobit počtu žáků ve třídě. Tato metoda je pro CLIL vhodná zejména z toho důvodu, že umožňuje procvičení všech čtyřech jazykových dovedností – mluvení, psaní, poslech i čtení.

Pro hodiny CLIL je také velmi důležité využívat metodu diskuze a vybízet žáky ke sdílení a výměně různých názorů v cizím jazyce. Pro tento typ aktivit je klíčové použít některou z podpůrných strategií, tzv. scaffolding, který je popsán v kapitole 8.

6. INTEGRACE

Slovo integrace je obsažené již v samotném názvu metody CLIL (Content and Language Integrated Learning). Základní strategií je propojování výuku cizího jazyka a obsahu nejazykového předmětu. To se může dít v hodinách cizího jazyka (pak se jedná o tzv. soft CLIL). V praxi to pak vypadá tak, že si učitel cizího jazyka „půjčuje“ témata z nejazykového předmětu (např. prvouka, dějepis, zeměpis, občanská výchova, fyzika) a na daném tématu prezentuje nebo procvičuje určitou gramatickou strukturu nebo slovní zásobu. Stále mu půjde více o jazykové cíle (např. dovednost použít minulý čas v mluveném projevu nebo vytvořit otázku

minulém čase s pomocným slovesem „did“). Druhou možností je realizovat tzv. hard CLIL, kdy učitelé nejazykového předmětu vyučují některé hodiny (nebo její části) v cizím jazyce. Ve středu jejich zájmu pak zůstává cíl obsahový (např. vysvětlit příčiny rozpoutání 2. světové války).

Není vždycky nutné vyučovat rovnou celou hodinu v cizím jazyce, můžeme ze začátku nabízet v angličtině pouze materiály (článek, video, pracovní list, online kvíz, apod.), ale komunikovat nad nimi v mateřském jazyce. Je nicméně důležité přecházení do češtiny postupně eliminovat u sebe jako učitele a motivovat k tomuto kroku i samotné žáky.

Vhodné je nicméně propojovat v rámci CLILu i více předmětů než jen jeden. Zejména na prvním stupni, kde je možné učit CLIL v delších blocích (např. 90 min), je běžné propojovat prvouku a výtvarnou výchovu nebo matematiku a prvouku v rámci integrovaných tematických celků.

Na druhém stupni můžeme nabídnout jedno téma, na které nahlédneme z různých úhlů pohledu. Například se budeme věnovat tématu Oheň a probereme ho z pohledu fyziky, dějepisu, nebo třeba výtvarné výchovy. Tento postup je aktuálně doporučován i MŠMT v rámci revizí RVP. Je sice časověji náročnější na přípravu a spolupráci učitelů, nabízí žákům ale vidět témata v souvislostech a chápat je do hloubky. Je také nutné přijmout fakt, že se témat neprobere tolik.

Pokud ve škole máme tradici projektových dnů, tak je dále možné připravit jeden z integrovaných tematických celků právě tak, aby bylo nutné angličtinu v některé fázi použít (ať už ve fázi rešerše, realizace, nebo přímo při závěrečné prezentaci daného projektu).

V tomto kontextu se také nabízí spolupráce se zahraniční školou, kterou lze realizovat např. díky E-twinningu. S podobnými projekty nám může pomoci Dům zahraničních služeb, který se touto činností a propojováním škol napříč Evropou zabývá. Stále běžnější je také tzv. job shadowing, v rámci kterého se vzájemně navštěvují učitelé z různých evropských zemích, jezdí si na náslechy do hodin, nebo přímo realizují některé hodiny společně v tandemu. Přirozeně tak vytvoří potřebu žáků i učitelů komunikovat v angličtině, což CLILu velmi svědčí.

7. ICT APLIKACE

Quizlet nabízí vytváření sad karet se slovní zásobou, která je doprovázena obrázkem a případně definicemi slova z výkladového slovníku. Aplikace anglické výrazy i krátký text i sama přečte. Sadu stačí buď vyhledat v materiálech vytvořenými jinými učiteli, nebo si vytvořit úplně nový set. Jakmile máme tuto sadu hotovou, aplikace nám automaticky nabídne 7 různých aktivit (spojování slov s obrázkem nebo definicí, spelling, výslovnost...). Tyto činnosti můžeme využít ve třídě, ale také k domácímu procvičování. Za zmínku stojí určitě Quizlet Live, který je pro žáky velmi motivační, neboť vyžaduje vzájemnou kooperaci.

Wordwall umožňuje vytváření kvízů, spojovaček nebo tzv. popisů obrázků a diagramů (tzv. labelled diagram). Je to aplikace opět vhodná nejen do třídy na interaktivní tabuli, ale i na domácí procvičování. Sady karet mohou v tomto případě snadno vytvářet i samotní žáci.

Kahoot je vhodný k vytváření znalostních kvízů, které se dají interaktivně hrát přímo ve třídě. Nemusíme se zaměřovat jen na slovní zásobu v cizím jazyce, ale právě i na různá fakta z nejazykového předmětu.

Thinklink umožňuje vytváření interaktivních obrázků, do kterých můžeme vkládat například popisy detailů obrázku, videa, audiozáznamy a hudební ukázky, odkazy na zajímavé webové stránky a další. Možné je také vkládat panoramatické fotografie. Hodí se zejména do hodin zeměpisu a dějepisu.

Mentimeter je možné použít na začátku hodiny v rámci brainstormingu. Žáci si vyfotí QR kód na tabuli a postupují podle instrukcí. Mohou například psát 3 klíčová slova, která se jim vybavují k danému tématu, a Mentimeter z nich pak vytvoří tzv. word cloud. Nebo můžeme žáky nechat hlasovat a výsledky hlasování zobrazit v grafu, případně na škále. Mentimeter pomáhá proměnit prezentační části hodiny v interaktivní. Podporuje zapojení a aktivitu žáků i během prezentace učitele.

YouTube a Khan Academy jsou dva důležité zdroje pro vyhledávání videí do hodin CLIL. V hodinách CLIL doporučujeme využívat především kratší videa do délky 10 min. Obě platformy také u většiny videí nabízí titulky v angličtině, což může významně napomoci porozumění žáků.

Goosechase umožňuje vytváření týmových bojovek a tzv. scavenger hunt. Hodí se zejména pro starší žáky, kteří již mohou plnit úkoly sami za pomoci mobilního telefonu (ne nutně jen v prostředí školy). Po žácích je možné v aplikaci vyžadovat tři různé typy úkolů: pořízení fotografie nebo videa, písemné odpovědi na otázky a do třetice úkoly, které je nutné plnit v určité lokalitě. Tu musí žáci nejprve vyhledat pomocí GPS, dojít na dané místo a pak teprve úkol splnit.

8. SCAFFOLDING

Pojem „scaffolding“ se do češtiny překládá jako „lešení“ nebo „stavění lešení“ a v kontextu vzdělávání a CLILu obzvláště hraje klíčovou roli. Primární význam tohoto slova je zde velmi důležitý: Lešení se používá při procesu stavění budov, jakmile je dům dokončen, je odstraněno. Je tedy sice dočasné, ale současně zásadní pro dokončení konstrukce. V CLILu o scaffoldingu uvažujeme podobně. Žák ze začátku plní úkol s oporou, předpokládá se ale, že bude v budoucnu schopný zvládnout jej i bez ní.

Využívání scaffoldingu je klíčové při jakémkoli typu výuky, v CLILu je však ještě důležitější, neboť podmiňuje, zdali se žák vůbec bude moci zapojit do výuky či ne a nebude mu v tom bránit skutečnost, že je obsah předmětu vyučován prostřednictvím cizího jazyka. Ve chvíli, kdy je jazyk v hodinách CLIL příliš obtížný, riskujeme, že žáci rychle ztratí pozornost a že se pro ně CLIL stane frustrující a demotivující zkušeností, kterou nebudou chtít opakovat. Proto je zásadní scaffolding do hodin CLIL systematicky zavádět, přičemž jeho primárním úkolem je poskytnout oporu v oblasti cizího jazyka. Tato kapitola nabízí různé podoby, které scaffolding může mít v praxi.

V CLILu rozlišujeme dva druhy scaffoldingu: okamžitý (immediate či contingent) a plánovaný (planned či built-in). Nejprve krátce shrneme, co je chápáno pod pojmem okamžitý scaffolding, pak se podrobněji podíváme na scaffolding plánovaný.

Okamžitý scaffolding

Okamžitý scaffolding odkazuje k interakcím v hodině, kdy učitel reaguje pohotově na vzniklé situace. V hodinách vedených v cizím jazyce se často jedná o situace, kdy žák nerozumí určitému slovu a ptá se na jeho význam v mateřském jazyce. Učitel nechce prozradit rovnou český ekvivalent, a tak reaguje například tak, jak uvádíme v následujících dvou ukázkách.

Student: What is <i>far</i> ? Teacher: Does anybody know what <i>near</i> is? Student: Blízko. Teacher: That's right. And <i>far</i> means the opposite. (<i>Na tabuli učitel nakreslí dva domy těsně u sebe, ke kterým napíše „near“, a dva domy daleko od sebe, kde napíše „far“</i>). What is far then? Students: Daleko!

Tabulka 1: Příklad okamžitého scaffoldingu I.

Rick: What is <i>unemployment</i> ? Teacher: Employed, does anyone know the word employed? (writes on the board) Learners: - Teacher: You are employed if you have a job. Is your father employed, Rick? Rick: Yes. Teacher: What is his job? Rick: He works in a supermarket. Teacher: OK. So, to employ means to have a job. What does un- mean if it comes before a word? Learner: Not. Teacher: Yes, the opposite. Like uncover or undo. What do you think unemployment means, then... (etc.)

Tabulka 2: Příklad okamžitého scaffoldingu II. (Dale, der Es, Tanner, 2010, s. 77).

Plánovaný scaffolding

Plánovaný scaffolding je dopředu promyšlená podpora, která se v hodině realizuje. Jedná se v podstatě o podpůrné strategie nebo metody, které učitel předem zvolí a v rámci hodin využije s cílem pomoci žákům se výuky aktivně účastnit.

- **Využit podobnosti slovní zásoby.** Základní strategií při plánování hodiny CLIL je vybírat taková témata, ve kterých se objevuje slovní zásoba, která je podobná v cílovém cizím jazyce a současně v jazyce mateřském. Žák je díky tomu schopen snadno odhadnout význam slov, aniž by se s nimi předtím setkal. Může se jednat o internacionalismy, ale také například vlastní názvy, které se liší jen nepatrně, či výrazy specifické pro daný odborný předmět, v chemii například *carbohydrates-karbohydráty*, *proteins-proteiny*, *monosaccharides-monosacharidy* apod. Přírodní vědy disponují touto výhodou více,

humanitní méně. I toto můžeme zohledňovat při výběru předmětů, modulů či témat pro výuku CLIL.

- **Pracovat s klíčovou slovní zásobou v úvodu hodiny.** Další vhodnou cestou je vybrat klíčovou slovní zásobu, se kterou budeme v hodině CLIL pracovat a na tu připravit úvodní aktivitu. Tato strategie nám umožní předeslat, na jaké téma se lekce zaměřuje, a současně osvojit či aktivizovat slovní zásobu před začátkem samotné práce na odborném tématu. V angličtině se s touto strategií setkáme pod pojmem *pre-teaching* a v praxi má nejčastěji podobu aktivizačních her nebo úkolů. Může mezi ně patřit:

1. **Odhadování významu klíčových slov.** Na tabuli vyvěsíme či promítneme vybraná klíčová slova, která budou v hodině podstatná. Necháme žáky nejprve odhadnout téma hodiny a pak i význam jednotlivých slov. Žáci se mohou pokusit dané slovo popsat v cizím jazyce, nakreslit, předvést pantomimou či ho jen přeložit do češtiny.

2. **Spojovačka.** Žákům rozdáme pracovní list s pojmy a jejich definicemi, jejich úkolem je přiřadit pojem k definici. Místo definice můžeme žákům nabídnout také obrázek, fonetický přepis slova nebo český překlad. Může se jednat i kombinaci, např. pojem v AJ – definice – překlad v ČJ).

3. **Kimova hra.** Vybraná slovíčka vyvěsíme na tabuli (jen napsaná či doprovázená obrázkem nebo českým překladem). Necháme žákům čas si je přečíst a zapamatovat. Pak je požádáme, aby zavřeli oči, a jedno sundáme. Žáci poté hádají, co chybí. Můžeme dané slovíčko vrátit a postup opakovat či naopak odstranit všechny položky a motivovat žáky vzpomenout si nejen, co vše na tabuli bylo, ale i v jakém pořadí.

4. **Tabulka Z-O-N (Znám-Odhadnu-Nerozumím).** Žák dostane klíčovou slovní zásobu na kartičkách a přiřadí ji do tabulky podle toho, zdali daný výraz zná / nezná ale dovede odhadnout / nezná a nedovede odhadnout, tedy mu vůbec nerozumí. Tato metoda pomáhá žákovi uvědomit si, co je pro něj již známé, na co dokáže samostatně přijít a co pro něj bude zcela nové, tedy na co je třeba se soustředit.

ZNÁM...	ODHADNU..	NEROZUMÍM...
divide	bronchi	pharynx
release	lactic acid	larynx
breathe in out	carbon dioxide	alveoli
Chest		diaphragm

Obr. 10: Příklad vyplněné tabulky Z-O-N na téma *The Respiratory System*.

5. **Porovnání anglické slovní zásoby s českou.** Některé slovní rodiny jsou typické tím, že se v nich z nějakého důvodu vyskytuje celá řada slov, která je podobná českým výrazům. Může se jednat o zeměpis (např. názvy států), přírodopis (názvy nemocí), chemie (názvy chemických prvků), ale také například hudební výchovy (názvy hudebních nástrojů). V těchto případech se pak nabízí porovnat, které výrazy jsou češtině podobné a které nikoli (to lze vidět na obrázku x). Uvědomění si podobnosti má velký vliv na motivaci žáků, neboť si uvědomí, že není vše nové, že toho již mnoho znají.

Musical Instruments

SIMILAR TO CZECH	DIFFERENT TO CZECH
<ul style="list-style-type: none"> • XYLOPHONE • SAXOPHONE • PIANO • TAMBOURINE • TRIANGLE • GUITAR 	<ul style="list-style-type: none"> • VIOLIN • DRUMS

Tabulka 4: Příklad rozdělení nové slovní zásoby podle toho, zdali se podobá mateřskému jazyku či nikoli.

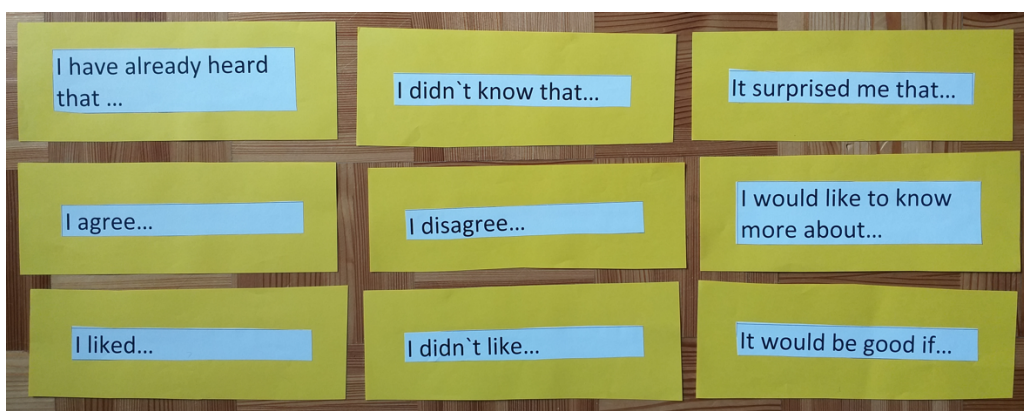
Jistým rizikem je, že úvodní aktivitou strávíme mnoho času a nezbyde tak dostatečně prostoru na hlavní téma hodiny. Řešením může být **spolupráce s učitelem cizího jazyka**, který danou aktivitu realizuje ve své hodině jazyka a tím žáky připraví na výuku daného tématu. Druhou možností je **vyvěsit slovní zásobu do třídy** několik dní před hodinou CLIL a nechat ji na žáky pasivně působit. I taková forma je možná a zejména v případě použití obrázků může být velmi efektivní. V každém případě doporučujeme novou slovní zásobu omezit na 6 až 12 zcela nových slov. Zcela novými slovy jsou myšleny výrazy, které žák nezná a ani je nedovede odhadnout.

- **Speaking a writing frames.** Tzv. speaking frames mohou být využity následovně. Pro hodinu, kde je naplánovaná diskuze ve skupinách, připraví učitel pro každého seznam vět, které jsou vhodné pro vyjadřování souhlasu a nesouhlasu. Ty jsou pak žákům k dispozici po celou dobu diskuze, mohou se k nim kdykoli vracet. Učitel může případně žáka požádat o zaškrtnutí vět, které použil žák sám a které zazněly u ostatních studentů ve skupině. Pro další podobnou aktivitu v jiné hodině může učitel odkázat k těmto frázím, žáci už je však nemají na očích po celou dobu. Cílem této strategie je pomoci žákům komunikovat v angličtině i ve dvojicích či skupinách, kde často vědomě i nevědomě sklouzávají k mateřskému jazyku. Poskytnutí začátků vět nebo frází je vhodnou podporou, jak tento velmi častý problém hodin CLIL začít odstraňovat. Podobně pak fungují i „writing frames“. Výhodou je, že tak stanovíme jakýsi minimální základ, který každý žák musí zvládnout (v tomto případě alespoň přečíst danou frázi a dát tím najevo souhlas či nesouhlas).

Expressing agreement and disagreement	
AGREEMENT.....	DISAGREEMENT
I definitely agree with you.	
Yes, that's a great idea.	
Yes, I agree with you but...	
In a way, I agree with you.	
No, maybe not.	
	I'm not sure about that.
	I'm afraid I can't agree with you.

Tab. 4: Příklad plánovaného scaffoldingu pro diskuzi v hodině CLIL.

- **Poskytnout startéry.** „Sentence starters“ neboli startéry mají obvykle podobu začátků vět, které mají žákům pomoci svou promluvu v cizím jazyce začít. Začátek věty pouze přečtou a zbytek doplní o svůj nápad či názor. Následující karty obsahují startéry, které byly použity v závěru hodiny ve fázi reflexe.



Obr. 11: Příklad startéru pro reflexi na konci hodiny CLIL.

- **Použít glosář.** Často využívanou strategií je vytvoření slovníčku, který žák může používat během celé hodiny CLIL: přečíst si ho na začátku, vracet se k němu pokaždé, když nějakému výrazu v textu či výkladu učitele nerozumí či ho konzultovat při plnění různých úkolů. Glosář může mít velmi různé podoby, uvádíme zde příklad z učebnice Labyrinth, kde je každé slovo v angličtině doprovázeno fonetickým přepisem, definicí z výkladového slovníku i českým překladem. Podobné glosáře jsou přínosem jak pro žáka, tak i pro učitele, který může rychle zkontrolovat význam slova, ale i jeho výslovnost.

HELPFUL HINTS		
FIGURE	noun /'fɪɡə/ number, the symbol for a number or an amount expressed in numbers <i>The accountant checked the figures before filing my tax return.</i>	ČÍSELNÝ ÚDAJ
DECIMAL PLACE	noun /'desɪməl/ the space after the dot in a number <i>If you calculate the result to two decimal places, you put two numbers after the decimal point, as in 3.65</i>	DESETINNĚ MÍSTO
CIRCUMFERENCE	noun /sə'kʌmfərəns/ the line surrounding a circular space, or the length of this line <i>The circumference of a circle is calculated by $2\pi r$.</i>	OBVOD KRUHU
PERIMETER	noun /pə'rɪmɪtə/ the line surrounding a square space <i>The guard checked the perimeter of the building.</i>	OBVOD ČTVERCE
DIAMETER	noun /'daɪ'æmɪtə/ a straight line that reaches from one point on the edge of a round shape or object, through its centre, to a point on the opposite edge <i>The diameter is twice the radius.</i>	PRŮMĚR
RADIUS	noun /'reɪdiəs/ (plural radii) a straight line joining the centre of a circle to its edge <i>The radius is half the diameter.</i>	POLOMĚR
SQUARE-BASED PYRAMID	noun /skweə'beɪsd'pɪrəmɪd/ a 3-D shape with a square base and triangular sides that meet at the top. <i>The ground plan of the square-based pyramid is a square.</i>	PODSTAVOU JĚHLAN SE ČTVERCOVOU
AREA	noun /'eəriə/ the amount of space inside a 2-D shape <i>Calculate the area of the circle.</i>	OBSAH
VOLUME	noun /'vɒljʊ:m/ the amount of space inside a 3-D shape <i>Calculate the volume of the pyramid.</i>	OBJEM

Obr. 12: Příklad glosáře z učebnice CLIL Labyrinth - Maths and English A2., s. 55 (Seidlová, 2018)

Zdroje:

Calabrese, I., Rampone, S. (2011). *Cross-Curricular Resources for Young Learners*. Oxford: Oxford University Press.

Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL – Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dale, L., der Es, W., & Tanner, R. (2010). *CLIL Skills*. Leiden: Expertisecentrum mvt.

Dalton-Puffer, C. (2007) *Discourse in Content-and-Language-Integrated Learning (CLIL) classrooms*. New York: Benjamins.

European Commission. (1995). *White Paper on Education and Training. Teaching and Learning towards the Learning Society*. Dostupné z http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf

Seidlová, E. (2018). *Labyrinth. Maths and English. Student`s Book A2*. Praha: Channel Crossings.